

Çocuk Haklarına Güncel Yaklaşım

Current Approach to Child Rights

Hüseyin Dağ¹, Murat Doğan¹, Soner Sazak¹, Alper Kaçar¹, Bilal Yılmaz¹, Ahmet Doğan¹, Vefik Arıca¹

¹T.C İstanbul Okmeydanı Eğitim ve Araştırma Hastanesi, Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Kliniği. Şişli/İSTANBUL

Cukurova Medical Journal 2015 40(1):1-5.

ÖZET

Çocuk hakları, kanunen veya ahlaki olarak dünya üzerindeki tüm çocukların doğuştan sahip olduğu; eğitim, sağlık, yaşama, barınma; fiziksel, psikolojik veya cinsel sömürüye karşı korunma gibi haklarının hepsini birden tanımlamakta kullanılan evrensel kavramdır. Çocuk hakları, insan hakları kavramının içinde ele alınması gereken bir konudur. Bugün, dünyanın birçok yerinde var olan insan hakları ihlalleri, çocuk boyutunda daha geniş kapsamlı ve büyüyerek, müdahale edilmesi daha zor bir şekilde yer almaktadır. Çocukların erişkinlerden farklı fiziksel, fizyolojik, davranış ve psikolojik özellikleri olduğu, sürekli büyüme ve gelişme gösterdiği bilincinin yerleşmesi, çocukların bakımının bir toplum sorunu olduğu ve bilimsel yaklaşımlarla herkesin bu sorumluluğu yüklenmesi gerektiği düşüncesi, Cenevre Çocuk Hakları Bildirisi ile şekillenmiştir. Günümüzde çocuk hakları ile ilgili olan uluslararası belge 20 Kasım 1989 tarihinde Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilen ve 193 ülke tarafından onaylanmış olan Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşmedir. Türkiye'nin çocuk politikası 25 milyon çocuğun olduğu ülkemizde üzerinde önemle durulması gereken bir konudur. Dolayısıyla çocuk sözleşmesiyle eşgüdüm halinde çalışan çocuk hakkı temelinde bir politika tam anlamıyla hayata geçirilmelidir.

Anahtar kelimeler: Çocuk hakları, eğitim, sağlık

ABSTRACT

Rights of children, legally or morally all over the world that children are born with; education, health, life, shelter; physical, psychological or sexual exploitation protection of such rights is universal concept used to describethemall. Rights of children is an issue that should be addressed in the concept of human rights. Today, there are many parts of the world that human rights violations, child-size and grew broader, more difficult to intervene in a way that is situated. The idea that children than in adults of different physical, physiological, behavioral and psychological characteristics that continuous growth and improve dawareness that the establishment of thecare of children a society where the problem is and scientific approach everyone with this responsibility should be installed is shaped in Geneva Declaration of Children's Rights. Today, the international document related to children's rights is the United Nations Convention on the Rights of the Child adoptedand approved by 193 countries. Child policy in Turkey where 25 million children live is an issue that should be seriously considered. Thus, children's rights, children working in coordination with the contract on the basis of a policy should be implemented fully.

Key words: Children's rights, education, health

GİRİŞ

Çocuk hakları, çocukları zarar görmekten ve istismardan korumayı; onları duygusal olarak uygun tarzda yetiştirmeleri için şans vermeyi; sağlık, barınma ve eğitim gibi temel ihtiyaçları sağlamayı öngören haklar olarak tanımlanabilir¹.

Çocuk hakları, insan hakları kavramının içinde ele alınması gereken bir konudur. Bugün, dünyanın birçok yerinde var olan insan hakları ihlalleri, çocuk boyutunda daha geniş kapsamlı ve büyüyerek, müdahale edilmesi daha zor bir şekilde yer almaktadır. Uluslararası Af Örgütü'nün belirttiğine göre; az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde, emek sömürüsü, pornografi, şiddet, yasa dışılık gibi olumsuz etkenlerin dâhilinde, çocuk hakları ihlalleri daha büyük boyutlarda olmaktadır².

Çocukların erişkinlerden farklı fiziksel, fizyolojik, davranış ve psikolojik özellikleri olduğu, sürekli büyüme ve gelişme gösterdiği bilincinin yerleşmesi, çocukların bakımının bir toplum sorunu olduğu ve bilimsel yaklaşımlarla herkesin bu sorumluluğu yüklenmesi gerektiği düşüncesi, Cenevre Çocuk Hakları Bildirisi ile şekillenmiştir. Daha sonra birleşmiş milletler tarafından 1948 yılında yayınlanan "insan hakları evrensel bildirgesinde" çocuklara ilişkin hakların bulunduğu belirtilmiş Birleşmiş Milletlerce 20 Kasım 1959 tarihinde 10 maddelik "Çocuk Hakları Bildirgesi" yayınlanmıştır^{3,4}.

Çocuk Hakları Bildirgesi

1.İlke: Tüm dünya çocukları bu bildirgedeki haklardan din, dil, ırk, renk, cinsiyet, milliyet, mülkiyet, siyasal, toplumsal, sınıf ayrımı yapılmaksızın yararlanmalıdır.

2.İlke: Çocuklar özel olarak korunmalı, yasa ve gerekli kurumların yardımı ile fiziksel, zihinsel, ahlaksal, ruhsal ve toplumsal olarak sağlıklı normal koşullar altında özgür ve onuru zedelenmeyecek biçimde yetişmesi sağlanmalıdır. Bu amaçla çıkarılacak yasalarda çocuğun en yüksek çıkarları gözetilmelidir.

3.İlke: Her çocuğun doğduğu anda bir adı ve bir devletin vatandaşı olma hakkı vardır.

4.İlke: Çocuklar sosyal güvenlikten yararlanmalı, sağlıklı bir biçimde büyümesi için kendisine ve annesine doğum öncesi ve sonrası özel bakım ve korunma sağlanmalıdır. Çocuklara yeterli beslenme, barınma, dinlenme, oyun olanakları ile gerekli tıbbi bakım sağlanmalıdır.

5.İlke: Fiziksel, zihinsel ya da toplumsal bakımdan, özürli çocuğa gerekli tedavi, eğitim ve bakım sağlanmalıdır.

6.İlke: Çocuğun kişiliğini geliştirmesi için anlayış ve sevgiye gereksinimi vardır. Anne ve babasının bakımı ve sorumluluğu altında her durumda bir sevgi ve güvenlik ortamında yetişmelidir. Küçük yaşta çocuğu annesinden ayırmamak için bütün olanaklar kullanılmalıdır. Ailesi ve yeterli maddi desteği olmayan çocuklara özel bakım sağlamak toplumun ve kurumların görevidir. Çocuk sayısı fazla olan ailelere devlet yardımı yapılmalıdır.

7.İlke: Genel kültür ve yeteneklerini, bireysel karar verme gücü, ahlaksal ve toplumsal sorumluluğu geliştirecek ve topluma yararlı bir üye olmasını sağlayacak eğitim hakkı verilmelidir. Bu eğitimde sorumluluk önce ailenin olmalıdır. Eğitimin ilk aşamaları parasız ve zorunlu olmalıdır.

8.İlke: Çocuk her koşulda koruma ve kurtarma olanaklarından ilk yararlananlar arasında olmalıdır.

9.İlke: Çocuklar her türlü istismar, ihmal ve sömürüye karşı korunmalı ve hiçbir şekilde ticaret konusu olmamalıdır. Çocuk uygun bir asgari yaştan önce çalıştırılmayacak sağlığını ve eğitimini tehlikeye sokacak fiziksel, zihinsel ve ahlaksal gelişmesini engelleyecek bir işe girmeye zorlanmayacak ve izin verilmeyecektir.

10.İlke: Çocuk, ırk, din veya başka bir ayrımcılığı teşvik eden uygulamalardan korunacaktır. Anlayış, hoşgörü, insanlar arası dostluk, barış ve evrensel kardeşlik ortamında enerji ve yeteneklerini diğer insanların hizmetine sunulması gerektiği bilinciyle yetiştirilmelidir.

1924 ve 1948 yıllarında yayınlanan bildirgelerin uluslararası bir yasa niteliğinin bulunmaması nedeniyle çocukların bulunduğu kötü

yaşam koşullarını ortadan kaldırmak amacıyla 20 Kasım 1989 tarihinde birleşmiş milletler genel kurulu tarafından çocukların medeni ve toplumsal haklarını da kapsayan 54 maddeden oluşan uluslararası bir yasa niteliğindeki "Çocuk Hakları Sözleşmesi" hazırlanmıştır. Bu sözleşme 1996 yılına dek 187 ülke tarafından imzalanmıştır. Türkiye de imzalayan ülkeler arasında yer almaktadır^{5,6}.

Çocuk Haklarına Dair Sözleşme

20 Kasım 1989'da, Birleşmiş Milletler, Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (ÇHS) kabul etmiştir. Bu sözleşme şu anda devletlerin imzaladığı ve onayladıktan sonra yasal olarak uymaları gereken uluslararası bir antlaşmadır. İnsan haklarının her alanını bir araya getiren ilk bağlayıcı uluslararası yasal belgedir. Somali ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD) dışında bütün ülkeler bu sözleşmeyi onaylamışlardır. Tanınan bir devlet olmadığı için Somali sözleşmenin onaylanması aşamasına geçememiştir. ABD ise sözleşmeye imza koyarak onaylayacağına dair niyetini ifade etmiş, ancak henüz onaylamamıştır. Türkiye sözleşmeyi 14 Eylül 1990'da imzalamış ve Ocak 1995 yılında da onaylamıştır. Türkiye sözleşmeyi imzası sırasındaki çekince bildiriminde, sözleşmenin 17, 29 ve 30. maddelerini T.C. Anayasası ve 24 Temmuz 1923 Lozan Antlaşmasının ifade ve ruhuna uygun olarak yorumlayıp, uygulama hakkını saklı tuttuğunu ifade etmiştir. Çekince sürülen bu maddeler ise, "etnik azınlık" ve "yerli halk"dan olan çocukların konuşma dillerini, televizyon ve radyo gibi kitle iletişimi araçları ile okullarda kullanmalarını içermektedir.

Sözleşmeye göre, çocukların temel ihtiyaçlarının karşılanmasına ilişkin hakları vardır: yaşama, korunma, sağlık hizmetleri, gıda ve su. Ayrıca, tam potansiyellerine erişmelerine yardımcı olacak fırsatlara erişme hakları da vardır: eğitim, oyun, spor, görüşlerini ifade etme özgürlüğü ve kendilerini ilgilendiren konularda kararlara katılma hakkı.

Sözleşme, bütün çocukların aynı haklara sahip olduğunu ve bütün hakların birbirine bağlı ve eşit derecede önemli olduğunu vurgular. Ayrıca, çocukların başkalarının haklarına özellikle anne babalarının haklarına saygı gösterme sorumlulukları olduğuna işaret eder. Birleşmiş Milletlerin Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesi, her biri ayrı bir hakkı özetleyen 54 maddeden oluşur. Haklar dört gruba ayrılmıştır: hayatta kalma, korunma, gelişme ve katılma.

Hayatta kalma hakkı çocuğun yaşam hakkını ve var olmak için gereken temel ihtiyaçlarını vurgular. Bunlar arasında beslenme, barınma, yeterli bir yaşam standardı ve sağlık hizmetlerine erişim yer almaktadır.

Gelişme hakkı çocukların tam potansiyellerine erişebilmeleri için neye ihtiyaç duyduklarını özetler; örneğin, eğitim, dinlenme, kültürel faaliyetler, bilgiye erişim, düşünce, vicdan ve din özgürlüğü gibi.

Korunma hakkı çocukların her türlü istismar, ihmal ve sömürüden korunmalarını gerektirir. Mülteci çocuklar için özel koruma, çalışan çocuklar için güvenceler, herhangi bir istismar veya sömürüye maruz kalmış çocukların korunması ve rehabilitasyonu gibi konuları ele almaktadır.

Katılım hakkı çocukların toplumlarında ve topluluklarda aktif bir rol oynayabilmeleri gerektiğini kabul eder.

Bu haklar görüşlerini ifade etme ve yaşamlarını etkileyen konularda söz sahibi olma haklarını da kapsar. Yetenekleri geliştikçe, sorumluluk sahibi yetişkinliğe hazırlanmaları amacıyla, çocuklara daha çok katılma fırsatının verilmesi gerekir. Sözleşmenin maddi hakları düzenleyen 41. maddesinden dördüne özel bir vurgu yapılmıştır, çünkü bunlar sözleşmedeki diğer bütün hakların uygulanması için temel oluştururlar. Sözleşmenin "genel ilkeleri" olarak bilinen bu maddeler şöyledir.

Madde 2: Sözleşmenin güvence altına aldığı bütün hakların herhangi bir ayırım gözetilmeksizin bütün çocukları kapsamaması gerekir.

Madde 3: Çocuklarla ilgili her türlü faaliyette çocuğun yüksek yararı temel düşünce olmalıdır.

Çocuğun yüksek yararı, bir haktan ziyade çocuk haklarının tümünün yaşama geçirilmesinde bir kılavuzdur. Aynı zamanda çocuğun yararının gözetilmesi, aynı zamanda menfaat çatışmalarında çocuğun tarafının tutulması demektir. Çocuğun yüksek yararı, yetişkinlerin yararıyla özdeşleştirilip yozlaştırılmamalı, "çocuk için neyin yararlı olduğunu biz biliriz" diyen yetişkinlerin büyüklenmeleriyle geçiştirilmemeli ve ön kapıdan içeriye alınan çocuk hakları, sonuçta böyle kılıflarla arka kapıdan dışarıya kaçırılmamalıdır. Çocuğun yüksek yararı ilkesi, çocuk merkezli bir bakış açısını destekler⁷.

Madde 6: Her çocuğun yaşama, hayatta kalma ve gelişme hakkı vardır.

Madde 12: Kendini ilgilendiren her konuda çocuğun görüşünün dinlenmesi ve dikkate alınması gerekir.

Katılım, çocuğun kendini etkileyecek kararlara dâhil olması için güçlendirilmesini ve kapasitesinin artırılmasını teşvik eden bir süreçtir. Katılım ayrıca kendini ve düşüncelerini ifade etme özgürlüğünü ve temel sivil hakları içerir⁸.

Sözleşme, çocuk ve çocuklukla ilgili yeni bir vizyonu yansıtmaktadır. Çocuklar, ne anne babalarının malı ne de merhamet edilmesi gereken aciz objelerdir. Onlar insandır ve kendi haklarının öznelidir. Sözleşme, çocuğu güçlü, yeterli bir birey ve yaşıyla gelişim evresine uygun hak ve sorumlulukları olan bir aile ve toplum üyesi olarak görür. Çocukların haklarını bu şekilde tanıyan sözleşme, bir bütün olarak sağlam bir şekilde çocuğa odaklanır⁹.

TÜRKİYENİN ÇOCUK POLİTİKASI

Çocuk politikası, toplumun önemli kesimini oluşturan ve birer birey olarak "hak sahibi" olan çocuğun, devlet ve siyasal süreç içerisinde çocuklarla "ilgili olanlar" ve "olması gerekenlerin" irdelenmesi ve buna bağlı bir sistemin olması gerekenlere yönelik güçlendirilmesini kapsar⁷.

Türkiye'nin çocuk politikası 25 milyon çocuğun olduğu ülkemizde üzerinde önemle durulması gereken bir konudur. Dolayısıyla çocuk sözleşmesiyle eşgüdüm halinde çalışan çocuk hakkı temelinde bir politika tam anlamıyla hayata geçirilmelidir. Mevcut durum çok ta istediğimiz noktada değildir¹⁰.

Konuyu biraz daha açarsak;

- 18 yaş altı tüm kişileri kapsayan, düzenli veri toplamakla görevli birimlerin sayısı arttırılmalıdır.
- Ulusal mevzuat sözleşme ile tam uyumlu hale getirilmelidir.
- Çocuklara bütçe daha fazla ayrılmalıdır.
- Çocuk hakları konusunda bağımsız izleme birimleri ve yöntemleri arttırılmalıdır.
- Ayrımcılık yapmama, çocuğun yüksek yararı çocuğun görüşlerine saygı gibi temel ilkelerin yaşama geçirilmesi konusunda gerekli önlemler arttırılmalıdır.
- Yaşama hakkını ihlal eden töre cinayetlerinde mağdur ve failer genellikle çocuklardır.
- Ülkedeki genel politika ve uygulamalar, çocukların ifade özgürlüğünü teşvik etmelidir.
- Çocuk istismarı ve ihmali ile ilgili olarak şiddet, kötü muamele ve sömürüyü engelleyecek ve ortadan kaldıracak yöntemler, kaynaklar arttırılmalıdır.

Türkiye'nin çocuk politikasına dair konunun en önemli tarafı olan çocuklar da 1.Türkiye Çocuk Hakları Kongresinde bazı tespitlerde bulunmuşlardır¹¹.

Buna göre;

- Çocukların görüşleri arasında ilk sırada sağlık hizmetlerinden yararlanma, yoksullara yardım, korunma ve bakılma, ayrımcılık yapılmaması ve iyi bir eğitim alma istekleri yer almıştır.
- Raporla öne çıkan konuların başında çocukların oy kullanma isteği yer almaktadır.
- Çocuklara verilen cezaları yüksek bulmaktadırlar.
- Çocukların %72'si haklarını bilmemektedir.

- Kendilerini ilgilendiren konularda görüşleri sınırlı ölçüde alınmaktadır.
- Çocuk haklarına dayalı ülke ölçekli bir politikanın olmadığını tespit etmişlerdir.

Sonuç olarak görüldüğü üzere sözleşme, gayet kapsamlı ve uluslararası anlaşmalarla güvence altına alınmış olmasına rağmen maalesef çocuk hakları konusunda ülkemizde ve dünyada istenilen seviyeye henüz ulaşılabilmiş değildir. Çocuğun katılım hakkından bahsediliyorken sözleşmenin kendisi bile hazırlanırken çocukların görüşünün alınmamış olması tam bir tezatlık içermektedir. Bunun yanında bu hakların kâğıt üstünde kalmaması açısından toplumun bütün katmanlarınca; çocuklardan ailelere, öğretmenlere sağlık çalışanlarına akademisyenlere ve kısaca tüm çocuk profesyonellerine bir farkındalık oluşturulmalıdır.

KAYNAKLAR

1. Nelken D. Children's Right's and Traditional Values. Aldershot:Ashgate. 1998:125-32.
2. Erbay E. Çocuk Hakları. İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi; 2013:58.
3. Egemen A. Türkiye Milli Pediatri Derneği Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Kitabı. İstanbul: Güneş Tıp Kitabevi. 2009;179-81.
4. Ballar S. "Çocuk Hakları". İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım AŞ. 1997:54-8
5. Orun E, Tatlı MM. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne göre Türk Çocuklarının Sağlık ve Sosyal Hakları Açısından Durumu. Yeni Tıp Dergisi. 2012;29:132-7.
6. Yurdakök K, editor. "Çocuk Hakları Sözleşmesi" Sosyal Pediatri. Ankara: Meteksan. 1998;138-41.
7. Türkiye Çocuk Politikası Çalıştay Sonuçları. Ankara: Gündem Çocuk: Çocuk Haklarını Tanıtma, Yaygınlaştırma, Uygulama ve Uygulamaları İzleme Derneği Yayını. İstanbul. 2009:1.
8. The State of the World's Children. Special Edition. New York:UNICEF Publication. İstanbul. 2009:5.
9. Çocuk Hakları ve Gazetecilik Uygulamaları, Hak Temelli Perspektif, UNICEF-Dublin Teknoloji Enstitüsü. 2007.
10. Karataş K. Sosyal Politika Açısından Türkiye'de Çocuklar. Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin 20.Yılında Türkiye 'de Çocuk Hakları. Ankara: Maya Akademi ve Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Genel Merkezi Yayını. Ankara. 2010:155-7.
11. I.Türkiye Çocuk Hakları Kongresi Çocuk Hakları Görüşü Raporu(2010).İstanbul:Çocuk Vakfı Yayınları. Ankara. 2010;98.

Yazışma Adresi / Address for Correspondence:

Dr. Vefik Arıca
T.C. İstanbul Okmeydanı Eğitim ve Araştırma Hastanesi
Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Kliniği
E-mail: vefikarica@hotmail.com

Geliş tarihi/Received on : 27.06.2014

Kabul tarihi/Accepted on: 04.08.2014